

М.К. Чаеўская

МЕТАФАРА Ў ПРАЗАІЧНЫХ ТВОРАХ БЕЛАРУСКІХ ПІСЬМЕННІКАЎ 20-Х ГГ. ХХ СТ.

Спецыфіка метафары не дазваляе выкарыстоўваць яе ў асобных відах дыскурса. Не запатрабавана яна ў практычным маўленні. Тэхнічны бок, творчы працэс кладзецца ў аснову многіх семантычных працэсаў, з якімі звязана развіццё “сінанімічных сродкаў, паяўленне новых значэнняў і іх нюансаў, стварэнне полісеміі, развіццё сістэм тэрміналогіі і эмацыянальна-экспрэсіўнай лексікі” [1, с. 9].

Увядзенне метафары ў навуковы дыкурс успрымалі станоўча ці адмоўна ў залежнасці ад дамінуючых на пэўным этапе форм сацыякультурнай дэтэрмінацыі і, у прыватнасці, ад поглядаў на сутнасць і прызначэнне мовы. Напрыклад, сцвярджэнне, што толькі словы, ужытыя ў прамым сэнсе, прыдатныя для выражэння думкі і перадачы ведаў, перашкаджае ўбачыць творчы патэнцыял метафары: здольнасць улоўліваць і ствараць падабенства паміж вельмі рознымі індывідамі і класамі аб’ектаў. Між тым як менавіта гэтая здольнасць, на думку многіх вучоных, мае велізарнае значэнне ў практычным і тэарэтычным мысленні. Адштурхоўваючыся ад падабенства, метафара азначае пачатак працэсу мыслення. Толькі ў навуковым дыскурсе яна выступае як штуршок, сродак, што потым “згасае”, а ў паэзіі, мастацтве – як сродак і як вынік паэтычнай думкі.

Выкарыстанне метафары ў мастацкім тэксце выглядае натуральна, нават заканамерна. Яна пацвярджае выключныя мастацкія здольнасці, унікальнае ўменне заўважыць падабенства паміж прадметамі, з’явамі, паміж якімі нібыта няма нічога агульнага. Па семантычных асаблівасцях, абумоўленых кампанентным складам, граматычнай будовай, метафары большасці беларускіх пісьменнікаў пазначаны традыцыйнасцю. Паказальнай ў гэтым сэнсе з’яўляецца метафарычная вобразнасць М. Багдановіча (зор грамада, зор пасеў, зоркі расцвілі, зорак дрыжачых вянкi, іскрацца зорак сняжынкi, брызгі золата ў небе блішчаць і інш.). Яна грунтуецца на адметным бачанні рэчаіснасці, звязана з імпліцытным супрацьпастаўленнем трывіяльнага ўспрымання незвычайнаму, што ў сваю чаргу выяўляе схаваную сутнасць прадмета.

Найчасцей у метафары бачаць скарачанае параўнанне (А. Рычардс, Н.Н. Аруцюнава, Ф. Уілрайт). Разам з тым яна адлюстроўвае “супярэчлівасць уражанняў, адчуванняў і пачуццяў” [1, с. 18], бо

непасрэдна абумоўлена індывідуальным вопытам і суб'ектыўнай свядомасцю аўтара. У прыватнасці, уплыў розных сацыякультурных фактараў на беларускія пражайныя творы 20-х гг. XX ст. прадвызначыў не толькі асаблівасці зместу, сюжэта, вёў да схематызму і зададзенасці вобразнай сістэмы, але адначасова ўніфікаваў і вобразна-выяўленчыя сродкі, садзейнічаў арнаменталізму. Захопленасць рэвалюцыйнай рамантыкай “не дазволіла” многім мастакам слова ўзняцца да арыгінальных параўнанняў, метафар. Нават архетыповы сімвал “кроў”, які мае парадаксальную прыроду і стварае больш значнае, чым звычайна, напружанне, бо семантычна звязаны як з дабром, так і са злом, у маладнякоўцаў меў слабае сэнсавое напаўненне (“Лісце алешнікаў нібы крывёю аплёвана...”) [2, с. 143]. У І. Шмялёва чытаем: “Запах кровавых полей проникает в меня до недр...” [3, с. 22]. Абодва пісьменнікі пішуць пра грамадзянскую вайну, пра пакуты і гібель людзей. І паводле логікі архетыповы сімвал “кроў” у дадзеным выпадку павінен стаць сімвалам смерці. Таму можна заўважыць, што развіццё вобраза ў рускага мастака пазначана традыцыйнасцю. М. Чарот жа прапанаваў сваю, праўда, не вельмі арыгінальную трактоўку: семантычна яго параўнанне нельга суаднесці з пазітыўнай часткай значэння “кроў”, паколькі яна не з’яўляецца канатацыйнай жыцця.

Скіраванасць на рэвалюцыйна-рамантызаванае ўспрыманне і адлюстраванне падзей з фактычнай адасобленасцю ад традыцыі прадвызначала спрошчанасць, схематычнасць некаторых твораў М. Зарэцкага. Спецыфічныя метафары, пераважна арнаментальныя, бо перанос ажыццяўляўся з арыентацыйнай на прыземленасць, натуралізм (“Смагла косы ўпіваюцца ў пожню... З смакам жруць яدرانую, сакавітную траву... Аж сліна цячэ...” [4, с. 36]), выглядалі штучна ўведзенымі ў твор.

Такім чынам, паступовы адыход ад маладнякоўскай эстэтыкі садзейнічаў выяўленню самабытных талентаў, адлюстраванню ў творах індывідуальнага ўспрымання, якое, калі паглыблялася і ўступала ў новыя адносіны, выходзіла за першапачатковыя межы. Развіццё ж думкі праз параўнанне з’яўлялася перадумовай метафарызацыі.

Літаратура

1. Теория метафоры: Сборник: Пер. с англ., фр., нем., исп., польск.. М., 1990.
2. Чарот М. Збор твораў. Т. 2. Мінск, 1958.
3. Шмелев И.С. Собрание сочинений: В 5 т. Т. 7 (доп.) Это было. М., 1999.
4. Зарэцкі М. Збор твораў: У 4 т. Т.1. Мінск, 1989.